

MÂŞÂALLAH b. ESERİ

(مَا شَاءَ اللَّهُ بِنْ أَثَرِي)

Mâşâallah b. Eserî el-Basrî
(ö. 200/815)

Yahudi kökenli astrolog ve astronom.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Basra'nın güney bölgesinde 112 (730) yılında doğduğu tahmin edilir; asıl adı Mişa b. Eberî şeklinde verilmektedir (İbnü'l-Kiftî, s. 327). Müslüman olduğu konusunda kesin bilgi bulunmamakla birlikte *Fî Kıyâmi'l-hulefâ* adlı eserinde İslamiyet'e ve halifelere karşı kullandığı samimi üslûba, ayrıca Mâşâallah adıyla anılmasına bakarak İslâm'ı kabul ettiği söylenebilir. Abbâsî Halifesi Mansûr'un isteği üzerine Bağdat'ın kuruluşunda (145/762) onun kehanetlerinden faydalanılmıştır. Astroloji alanında antik Mezopotamya ve Sâsânî kültürü ile Doğu Helenizmi'nin İskenderiye merkezli bilgi birikimini temsil eden Mâşâallah'ın İslâm astrolojisi üzerinde sadece kendi zamanında değil daha sonraki dönemlerde de büyük etkisi görülmüştür. Eserlerinin pek çoğunun günümüze ulaşması ve birçoğunun Latince'ye çevrilmiş olması, onun İslâm dünyasının yanı sıra Ortaçağ Avrupası'nı da etkilediğini göstermektedir.

Eserleri. 1. *Fî'l-Kırânât ve'l-edyân ve'l-milel*. 198 (814) yılından kısa bir süre önce yirmi bir bölüm halinde yazılmış olan ve genelde bütün insanlığın, özelde İslâm'ın astrolojik tarihini konu alan kitabın sadece İbn Hibintâ tarafından yapılmış bir özeti günümüze ulaşmış, bu çalışma Edward S. Kennedy ve D. Pingree tarafından İngilizce çevirisi ve geniş bir tahliliyle birlikte *The Astrological History of Mâshâ'allah* (Cambridge 1971) adlı eserleri içinde neşredilmiştir (s. 1-25). 2. *Fî Kıyâmi'l-hulefâ ve ma'rifeti kıyâmi külli melik*. Astrolojiyle ilgili genel teorik açıklamalardan sonra Hz. Peygamber'in ve ardından Hârûnürreşîd'e kadarki on sekiz halifenin iktidara geldiği tarihlere ait yıldız fallarını içermektedir (Kennedy-Pingree, s. 129-143). 3. *Kitâbü'l-Mevâlidî'l-kebîr*. On dört bölüm halinde kaleme alınan eser, milâdî 36-542 yılları arasındaki doğumlarla ilgili on iki yıldız falını ihtiva etmektedir. Eserin günümüzde yalnız XII. yüzyılda Hugo Sanctallensis tarafından yapılan Latince çevirisi bilinmektedir. Müellifin iki Latince versiyonu bulunan *Kitâbü'l-Mevâlid* adlı diğer eseri neşredilmiştir (a.g.e., s.

145-174). Mâşâallah'ın öğrencisi Ebû Ali Yahyâ b. Gâlib el-Hayyât'ın bu eserden de faydalanarak yazdığı *Kitâbü'l-Mevâlid*'i de Batı'da büyük yankı uyandırmıştır. 4. *Kitâbü'l-Emîâr ve'r-riyâh*. Giorgio Levi Della Vida tarafından Fransızca'ya çevrilerle neşredilmiştir (RSO, XIV [1933-1934], s. 270-281). Latince versiyonunu ise M. A. Sangin yayımlamıştır (Brüksel 1936). 5. *Kitâbü Şan'ati'l-uşurlâb ve'l-'ameli bihâ*. Sadece Latince çevirisi günümüze ulaşan eseri ilk defa G. Reisch neşretmiştir (Strasbourg 1512). Daha sonra çeşitli baskıları yapılan bu çalışmanın (Strasbourg 1515; Basel 1535, 1538, 1583) en iyi baskısı R. T. Gunther tarafından gerçekleştirilmiştir (Oxford 1929). G. P. Gallucci eseri İtalyanca'ya çevirmiş (Venedik 1599), Mâşâallah'a atfedilen aynı konudaki diğer bir Latince eser de Millas Vallicrosa tarafından yayımlanmıştır (Madrid 1942). Mâşâallah üzerine çalışma yapan P. Kunitzch ise her iki metnin de ona ait olmadığı kanaatinde (E² [İng.], VI, 711). 6. *De receptione*. Yıldız falı hakkındadır. Sevilalı Johannes (Johannes Hispalensis) tarafından yapılan Latince çevirisi günümüze ulaşmıştır. Bonetus Locatellus'un neşrettiği (Venedik 1493, 1519) bu çeviri daha sonra J. Heller tarafından yeniden basılmıştır (Nürnberg 1549). 7. *De scientis motus orbis. De elementis et orbitis coelestibus ve De sphaera mota* adlarıyla da anılan eser astronomiye dairdir; yalnız Cremonalı Gerard'ın yaptığı ve I. Stabius ile (Nürnberg 1504) J. Heller'in (Nürnberg 1549) neşrettiği Latince çevirisi günümüze ulaşmıştır. 8. *Epistola de rebus eclipsium (De ratione circuli et stellarum)*. On iki bölümden meydana gelen eser yıldızlar ve gezegenlerin yeryüzüne olan etkisiyle ilgilidir. Sevilalı Johannes'in gerçekleştirdiği Latince çevirisi sonraki dönemlere intikal etmiş ve üç defa yayımlanmıştır (Bonetus Locatellus, Venedik 1493, 1519; N. Pruckner, Basel 1533, 1551; J. Heller, Nürnberg 1549). İbn Ezra'nın 1148'de yaptığı İbrânice çeviriye Abraham Yagel XVI. yüzyılın sonlarında bir şerh yazmış (DSB, IX, 161) ve B. Goldstein bu İbrânice versiyona dayanarak eseri İngilizce'ye çevirmiştir (Flransa 1964). 9. *Kitâbü'l-Ma'rûf bi's-sâbi' ve'l-ışrîn*. Astroloji üzerine olan altı bölüm halindeki eserin Saymerî ve Kasrânî gibi müelliflerin Mâşâallah'tan yaptıkları özetleriyle Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan bir yazmanın (Lâleli, nr. 2122) kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *De cogitationibus* (Venedik 1493,

1519; Nürnberg 1549), *De occultis, Liber iudiciorum ve De interpretationibus* (Nürnberg 1549) adlı çalışmaların Mâşâallah'ın bu eserine ait çeşitli bölümlerin Latince çevirisi olabilecekleri kaydedilmektedir (a.g.e., IX, 161). 10. *Kitâbü'l-Es'âr*. Yıldız falına dairdir (Bodleian Ktp., Marsh, nr. 618; Escorial Library, Arabic, nr. 938).

Bunların dışında *Kitâbü Maṭrahi's-şu'a*, *Kitâbü'l-Me'ânî*, *Kitâbü Zâtî'l-halak*, *Kitâbü's-Sehmeyn*, *Kitâbü'l-Hurûf*, *Kitâbü's-Sultân*, *Kitâbü's-Sefer*, *Kitâbü'l-Hüküm 'ale'l-ictimâ'ât ve'l-istikbâlât*, *el-Kitâbü'l-Murî*, *Kitâbü's-Şuver ve'l-hüküm 'aleyhâ*, *Ahkâmü'l-kırânât ve'l-mümâzâcât ve Mefâlihu'l-kazâ* adlı eserler de Mâşâallah'a nisbet edilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 333; İbnü'l-Kiftî, s. 327; Sezgin, VII, 103-108).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 333, 335; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-'ulemâ* (Lippert), s. 327; Suter, *Die Mathematiker*, s. 5-6; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 391-392; Sartori, *Indroduction*, I, 531; Sezgin, GAS, VI, 127-129; VII, 102-108, 324; E. S. Kennedy – D. Pingree, *The Astrological History of Mâshâ'allah*, Cambridge 1971, s. 1-25, 129-143, 145-174; D. Pingree, "Mâshâ'allâh: Some Sasanian and Syriac Sources", *Essays on Islamic Philosophy and Science* (ed. G. F. Hourani), Albany 1975, s. 5-14; a.mlf., "Mâshâ'allâh", *DSB*, IX, 159-162; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 303-306; B. R. Goldstein, "The Book of Eclipses of Mâshâ'allâh", *Physis*, VI, Florence 1964, s. 206-213; J. Samso, "Mâshâ'allâh", *E²* (İng.), VI, 710-712; R. Lemay, "Mâshâ'allâh", *Encyclopedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. H. Selin), Dordrecht 1997, s. 602-604.

ÖMER MAHİR ALPER

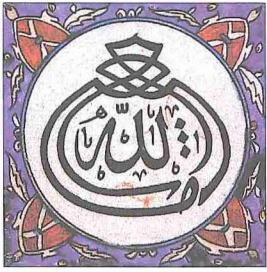
MÂŞALLAH

(مَا شَاءَ اللَّهُ)

Daha çok beğenme duygusunu
anlatmak üzere kullanılan
bir tabir.

Arapça'da mâ edatı ile "dilemek, istemek" anlamındaki şey' (meşîet) kökünden türeyen şâe fiili ve lafza-i celâlden meydana gelen mâşallah (mâ şâa'llâh) "Allah dileyince her şey olur" mânasına gelir. Bu tabir ilâhî iradenin her yerde geçerli olduğunu ifade eden, "Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz" anlamındaki hadise de (Ebû Dâvûd, "Edeb", 101) işareti etmektedir.

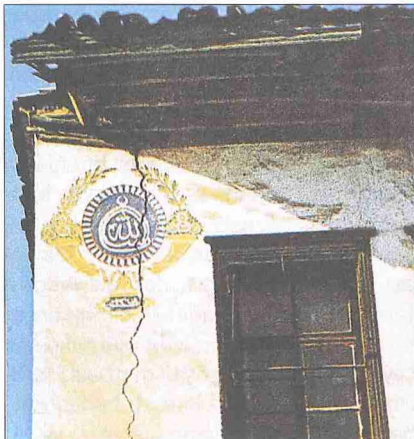
Mâşallah ifadesi Kur'an-ı Kerim'in dört âyetinde yer alır ve bunların üçünde is-

Mâşallah
yazılı
çini pano

tisna edatı olan "illâ" ile kullanılarak "Allah'ın dilediği hariç" mânâsına gelir (el-A'râf 7/188; Yûnus 10/49; el-A'lâ 87/7). Kehf sûresindeki âyette ise (18/39) biri mümin, diğeri münkir iki kişi arasında geçen konuşmada müminin diğerine, "Bahçene girdiğin zaman, 'Mâşallah (Allah dilemiş de olmuş), kuvvet yalnız Allah'a aittir' deseydin!" şeklinde tavsiyede bulunduğu ifade edilir. Bu âyetteki mâşallahın, bahçedeki bütün güzelliklerin Allah'ın iradesiyle meydana geldiğini belirtmeye ve lutfettiği nimetlere karşılık O'na hamdetmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır (krş. Mâtürîdî, vr. 441^b).

Çeşitli hadis rivayetlerinde mâşallah ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in, hoş giden bir şeyin görülmesi halinde "mâ şâallah lâ kuvvete illâ billâh" (Allah'ın dilediği olur, bütün güç ve kudret O'na aittir) denilmesini (Beyhaki, *Şu'abü'l-imân*, IV, 90), ayrıca sabah kalkıldığında veya akşam yatmadan önce "mâ şâallahu kân ve mâ lem yeşe" lem yakûn" (Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz) şeklinde dua edilmesini tavsiye ettiği nakledilmektedir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 101).

İzmir'de iç kale yolu üzerinde eski bir evin duvarındaki mâşallah yazısı

Güzellikleriyle dikkat çeken ve çok beğenilen şeylerin nazardan korunması amacıyla, "Ne güzel, Allah kötü bakışlardan saklasın" anlamında mâşallah demek müslümanlar arasında yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Yine nazara karşı küçük çocuklara, güzel binalara vb. yerlere üzerinde mâşallah ibaresi yazılı nazarlıkların takılması da bir âdettir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şy'e" md.; Ebû Dâvûd, "Edeb", 101; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 441^b; Beyhaki, *el-Esmâ' ve's-sıfât*, s. 207-211; a.mlf., *Şu'abü'l-imân* (nşr. M. Saîd Besyûnî), Beyrut 1410/1990, IV, 90; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), II, 485; Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, Beyrut 1997, IX, 402-404; Semîh Dügaym, *Mevsû'atü müş-talahâtü 'ilmi'l-ke'lâmî'l-İslâmî*, Beyrut 1998, I, 646; "Maşhâ'allah", *EP* (İng.), VI, 710.

KÂMİL YAŞAROĞLU

MA'ŞÜK-ı TÛSÎ

(مشوق طوسی)

(ö. V./XI. yüzyılın başları)

Horasanlı bir Türkmen sûfisi.

IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısıyla V. (XI.) yüzyılın başlarında Horasan'da Tûs şehrinde yaşadı ve burada vefat etti. Asıl adı Muhammed olmakla beraber daha çok mânevî hallerin tesiriyle kendinden geçip cezbeli bir şekilde yaşadığından Ma'şûk-ı Tûsî veya Muhammed-i Ma'şûk diye tanınmıştır. Hücvîrî, Horasan sûfilerini sayarken Ma'şûk'un adını da zikreder, iyi ve güzel bir yaşama tarzı bulunduğunu bildirir (*Keşfü'l-ma'cûb*, s. 216). Muhammed b. Münevver dönemin ünlü sûfisi Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın onu çok takdir ettiğini, büyük bir zat olduğunu, mânevî bir hali bulunduğunu söyler ve aralarında geçen şu olayı kaydeder: Ebû Saîd, Mihne'den Nişâbur'a giderken Tûs'a yakın bir köye geldiğinde şehre girmek için bir dervişini göndererek Ma'şûk'tan izin istemiş, ondan izin çıkmadan yola devam edemeyen Ebû Saîd kendisini ziyaret etmiş, Ma'şûk onu güzel bir şekilde karşılayıp bağrına basmış, Tûs'ta dikili bulunan mânevîyat sancağının kısa bir süre sonra Ebû Saîd'in dergâhına dikileceğini söyleyerek onun meşhur bir sûfi olacağını müjdelemiştir (*Esrârü't-tevhîd*, s. 65-66).

Aynükdât el-Hemedânî, Muhammed Hammûye ve Ahmed el-Gazzâlî gibi mutasavvıfların Ma'şûk'u çok takdir ettiklerini, kıyamet günü siddîkiyyet mertebesi-

ne ulaşmış velîlerin, "Keşke toprak olsaydık da Ma'şûk üzerimize bassaydı" diyeceklerini kaydeder (*Nâme'hâ*, I, 62; II, 171). Attâr ise onu "sır denizi" diye anar (*Mantuku't-tayr*, II, 146). Meczipların aksine güzel giyinen Ma'şûk'un Tûs Camii'nde Ebû Saîd'in bir sohbetine katıldığı, o sırada kendi elbisesine bir düğüm atarak onun dilini bağladığı, bunun üzerine Ebû Saîd'in, "Ey asrın sultanı, ey varlık âleminin serdarı! Bu düğümü çöz, aslında yedi göğüş ve yeri bağlamış bulunuyorsun" dediği kaydedilmektedir (Câmî, s. 314). Ma'şûk'un çağdaşı Emîr Ali Abû da meczip Türkmenler'dendi. Câmî, Aynükdât el-Hemedânî'den naklen bu iki Türkmen şeyhiyle ilgili başka bir menkıbe daha anlatır (*Nefe'hâtü'l-üns*, s. 315).

Ma'şûk-ı Tûsî ve Emîr Ali Abû, meczip olmaları sebebiyle düzgün ibadet hayatı olmayan ilk Türkmen şeyhlerindendir. Daha sonraki dönemlerde Horasan, Mâverâ-ünnehir, Hârizm, İran ve Anadolu'da onlara benzeyen pek çok Türkmen şeyhine rastlanmıştır. Bu tür meczip dervişler bütün müslüman beldelerinde ermiş kişiler olarak kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hücvîrî, *Keşfü'l-ma'cûb*, s. 216; Muhammed b. Münevver, *Esrârü't-tevhîd* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1348 hş., s. 65-66; Aynükdât el-Hemedânî, *Nâme'hâ* (nşr. Ali Nakî Münzevî), Tahran 1362, I, 62; II, 171; Attâr, *Mantuku't-tayr* (trc. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1962, II, 30, 146, 208; Câmî, *Nefe'hâtü'l-üns*, Tahran 1370 hş., s. 314, 315; Ali Şîr Nevâî, *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâiyimî'l-fütüvve* (haz. Kemal Eraslan), İstanbul 1979, s. 194, 195; M. Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1966, s. 13; Nasrullah Pürcevadî, "Şerh-i Ahvâl-i Şeyh Muhammed Ma'şûk-ı Tûsî", *Ma'ârif*, IV/2, Tahran 1366/1987, s. 169-198.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

MATBAA

(مطبعة)

Sert bir basma kalıbının izini daha yumuşak bir maddenin üzerine baskıyla çıkarma esasına dayanan tab' etme / basım sanatının tarihi oldukça eskilere dayanır. Kâğıt üzerine ilk baskı örnekleri Çin'de ortaya çıkar. Burada 600 yılına doğru "blok kitap" basımı yapılmaya başlanmış, bunu Japonya ve Kore takip etmiştir. Uygur Türkleri'nin IX. yüzyıldan itibaren Çin modeline örnek teşkil eden ağaç harflerle baskı yaptıkları bilinmektedir. Kâğıt imali işinin Doğu'dan Batı'ya yayılması sonucunda Avrupa'da ağaç kalıplarla basım yapma teknikleri benimsenmiş, tek tek